

Лідія НЕПОП

ЛЕКСИЧНІ ДІАЛЕКТИЗМИ ПІВДЕННОГО ВАРІАНТА ПОЛЬСЬКОГО ПЕРИФЕРІЙНОГО ДІАЛЕКТУ

Термін укр. *польський периферійний діалект* (польський відповідник *polszczyzna kresowa*) прийнято використовувати на означення польських говірок, що функціонують на території України, Білорусі та Литви. Цей термін має історичну спрямованість. Стосовно ж сучасного стану мовного розвитку польських говірок України правомірним є також уживання терміна *польські острівні говірки*, оскільки вони функціонують в українському мовному оточенні, не прилягаючи до польського мовного материка. Ми будемо використовувати обидва терміни, з огляду на те, що вони представляють зазначені ідіоми як у діахронічному, так і в синхронічному аспекті. У межах польського периферійного діалекту розрізняють два його варіанти: північний – той, що об'єднує польські говірки Білорусі й Литви, та південний – той, що об'єднує польські говірки України. Наше дослідження здійснюється на матеріалі польських говірок сіл Буртин, Гречани, Зелена, Олешківці, що на Хмельниччині, та села Червоні Хатки на Житомирщині.

Нашою метою є встановлення співвідношення лексики обстежуваних говірок не лише із лексикою сучасної польської загальнонародної мови, але і польських материкових та інших польських острівних діалектів. Це синхронічний аспект вивчення. У діахронічному ж плані ми прагнемо виявити співвідношення між досліджуваною говірковою лексикою та польськими архаїзмами. Синхронічна та діахронічна проекція дозволила нам виділити в говірковій лексиці південного варіанта польського периферійного діалекту такі основні класи: питомі (чи власне польські) слова (тобто ті, які є питомими польськими лексемами, причому такими, які не мають генетичних паралелей у східнослов'янському мовному „довкіллі” зазначених говірок), говіркові слова, запозичені зі східнослов'янських мов, та, нарешті, ті говіркові лексичні елементи, які мають автохтонний характер, але водночас мають генетичні східнослов'янські відповідники. У межах цих лексичних класів ми вирізняємо польську діалектну (властиву польським діалектам) лексику; польські архаїзми; периферійні інновації; лексичні запозичення зі східнослов'янських мов; словотвірні кальки; гібридні запозичення (чи напівкальки); семантичні запозичення, семантичні кальки; питомо польську лексику, що відрізняється частотністю вживання; слова, які допускають

множинну інтерпретацію [Непоп 2000; Непор 2001]. У даній розвідці розглядатимуться лексичні діалектизми, які є складовою класу говіркової лексики, що має східнослов'янські етимологічні відповідники.

Зарахування слів досліджуваних польських острівних говірок до групи суто польської діалектної лексики та її окремих підгруп здійснювалося на підставі перевірки наявності (відповідно, відсутності) кожного говіркового слова в таких лексикографічних джерелах як Словник польської мови за ред. В.Дорошевського [далі – SJPD], Словник польської мови XVI ст. [SP XVI], Варшавський словник [SW], Словник польських говірок Я.Карловича [SGPK], Словник польських говірок ПАН [SGP PAN] та Алфавітний покажчик слів із картотеки „Словника польських говірок” [Indeks SGP PAN]. У майбутньому планується також врахування даних Малого атласу польських говірок та Атласу польських говірок К.Дейни. Якщо вищеназвані лексикографічні джерела засвідчують, що відповідне слово вживається в польському периферійному діалекті (у його північному і/або південному варіанті), то воно належить до говіркової лексики, яка має периферійно-діалектні відповідники (підгрупа 1, схема 1). Якщо ж сфера функціонування діалектизму не обмежується периферійним діалектом, то це – говіркова лексема, яка має відповідники і в материкових польських діалектах (підгрупа 2, схема 2). У тому випадку, коли лексикографічні дані засвідчують архаїчний (з точки зору загальнонародної мови) характер діалектного слова, воно розглядається нами як говіркова лексема, що має відповідник в інших польських діалектах, а в загальнонаціональній мові її відповідник є архаїзмом (підгрупа 3, схема 3). Названі три підгрупи лексичних діалектизмів належать до класу питомої польської лексики.

Схема 1. Говіркова лексика, яка має периферійно-діалектні відповідники.

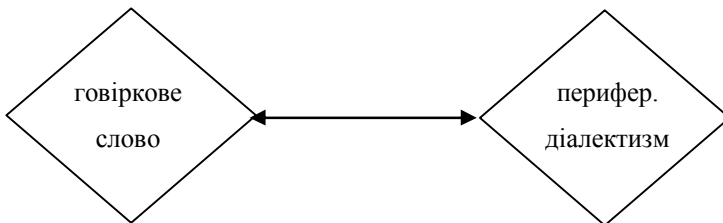

Схема 2. Говіркова лексика, яка має відповідники в материкових польських діалектах.

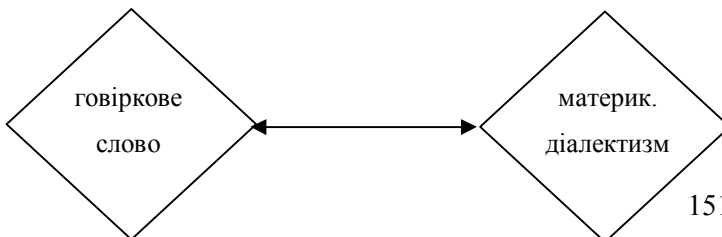
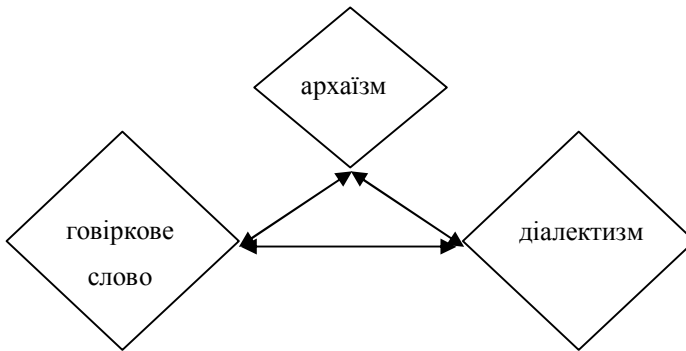

Схема 3. Говіркова лексика, що має відповідники в інших польських діалектах, а в загальнонаціональній мові її відповідники є архаїзмами.

Лівий ромб на усіх трьох схемах представляє слово південного варіанта польського периферійного діалекту, що зустрічається в досліджуваних говірках. Правий ромб репрезентує польський діалектизм (для першої підгрупи – польський периферійний, для другої – польський материковий), зафіксований у словниках. Верхній ромб (на схемі 3) відображає існування архаїчного відповідника. Однаковий розмір усіх ромбів символізує їх однаковий план вираження.

Друга група лексичних діалектизмів південного варіанта польського периферійного діалекту також складається із трьох підгруп: говіркова лексика, яка має периферійно-діалектні та східнослов'янські етимологічні відповідники (підгрупа 4, схема 4); говіркова лексика, що має відповідники в материкових польських діалектах та східнослов'янські етимологічні паралелі (підгрупа 5, схема 5); говіркова лексика, яка має східнослов'янські етимологічні паралелі, відповідники в інших польських діалектах, а в загальнонаціональній мові її відповідники є архаїзмами (підгрупа 6, схема 6). Наявність східнослов'янських етимологічних відповідників визначається нами на підставі перевірки даних за наступними лексикографічними джерелами: Етимологічний словник української мови [ЕСУМ], Етимологический словарь славянских языков под ред. О.Н.Трубачёва [ЭССЯ], Етимологический словарь русского языка М.Фасмера [Фасмер], Słownik etymologiczny języka polskiego A.Brücknera [Brückner], Słownik etymologiczny pod red. F.Sławskiego [Sławski], Słownik etymologiczny języka polskiego A.Bańkowskiego [Bańkowski], Słownik prasłowiański [SP].

Схема 4. Говіркова лексика, яка має периферійно-діалектні та

східнослов'янські етимологічні відповідники.

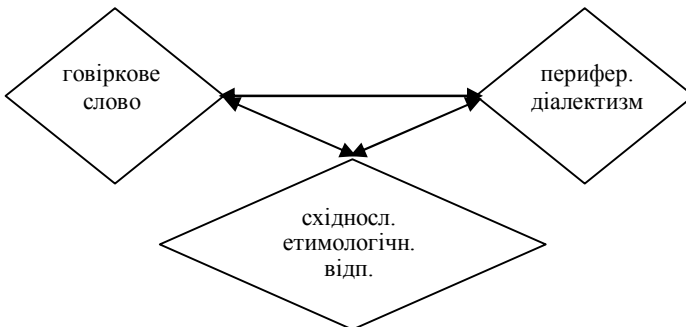

Схема 5. Говіркова лексика, що має відповідники в материкових польських діалектах та східнослов'янські етимологічні паралелі.

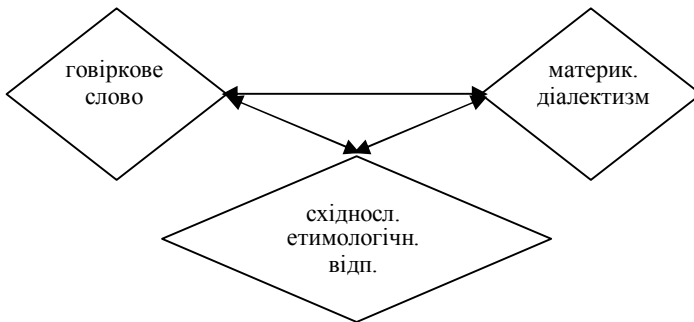
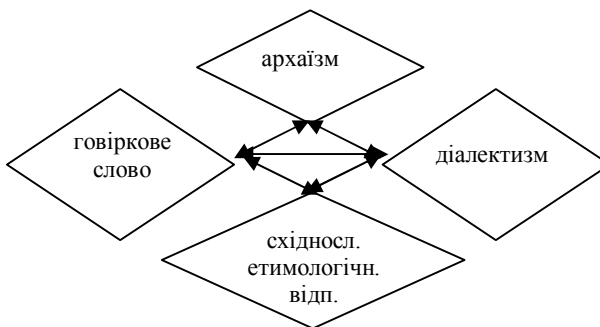

Схема 6. Говіркова лексика, яка має східнослов'янські етимологічні паралелі, відповідники в інших польських діалектах, а в загальнонаціональній мові її відповідники є архаїзмами.

Порівняно зі схемами 1, 2, 3 схеми 4, 5, 6 ускладнюються зображенням нижнього ромба, який символізує східнослов'янський етимологічний відповідник.

Згідно вищезазначених критеріїв, ми визначили, що до польської діалектної лексики, яка має східнослов'янські відповідники, належать наведені далі слова досліджуваних польських говірок. Аналізовані лексеми подаються в тій граматичній формі, в якій вони були засвідчені в мовленні респондентів. Ми використовуємо напівфонематичну форму запису. Після лексичної одиниці у дужках наводиться скорочення назви населеного пункту, у польській говірці якого вона зустрічається, де Б – Буртин, Г – Гречани, З – Зелена, О – Олешківці, Ч – Червоні Хатки.

1. Говіркові елементи, які мають східнослов'янські етимологічні паралелі та периферійно-діалектні відповідники:

Gorszkij (Б); *gorszka* (н. в. одн., ж. р.) (О); *gorszkij* (Ч) ‘який має своєрідний їдкий, різкий смак (напр., хіна, гірчиця)’ – пол. *gorzki*, укр. *гіркий*. Український прикметник *гіркий* є етимологічним відповідником польського *gorzki* [ЕСУМ 1: 516; ЭССЯ 7: 55-56]. За даними Словника польських говірок, слово *gorzki* вживається у північному та південному варіантах польського периферійного діалекту [SGPK 2: 107]. Зазначимо, що закінчення *-ij*, *-yj* замість *-i*, *-y* в називному відмінку однини прикметників у південному варіанті польського периферійного діалекту зустрічається досить часто¹.

Gromadzić (siano) (Б) ‘згрібати’ (сіно) – пол. *grabić*, укр. *громадити*. У цьому значенні дієслово *gromadzić* було зафіксоване в усному мовленні поляків з України [SGPK 2: 128]. Його етимологічним відповідником є укр. *громадити* [ЕСУМ 1: 600; ЭССЯ 7: 103-104].

2. Говіркові елементи, які мають східнослов'янські етимологічні паралелі та відповідники в польських материкових діалектах:

Bzeza (Б); *bzeze* (н. в. мн.) (Г) ‘лісове білокоре дерево з тоньким довгим гіллям і серцеподібним листям’ – пол. *brzoza*, укр. *бepeза*. Говіркова лексема *bzeza* є генетично спорідненою з укр. *бepeза* [ЕСУМ 1: 171; ЭССЯ 1: 201-203; Brückner 45]. Слово *brzeza* є материковим польським діалектизмом, що підтверджується даними Словника польських говірок [SGPK 1: 128] та Алфавітного покажчика [Indeks SGP PAN 1: 41].

Chmaży s'e (3 оС. одн.) (Г) ‘ставати хмарним (про небо, погоду, день тощо)’ – пол. *chmurzyć się*, укр. *хмаритися*. Польське діалектне *chmurzyć* етимологічно відповідає українському *хмарити(ся)* [ЭССЯ 8: 43]. У Словнику польських говірок наведена форма без зворотньої частки:

¹ Непоп Л. До проблеми вивчення польсько-українських мовних контактів (на матеріалі польської говірки села Буртин Хмельницької обл.). // Мова і культура. Випуск 2, том II: Національні мови і культури в їх специфіці і взаємодії. Проблеми гуманізації навчання і культурологічний підхід до викладання мови і культури. – К., 2000, С. 167.

chmarzyc = *chmurzyc* [SGPK 1: 189], натомість Алфавітний покажчик подає зворотню форму дієслова *chmarzyc się* [Indeks SGP PAN 1: 60].

Dżewnianie (н. в. одн., С. р.) (Г) ‘зроблений з дерева’ – пол. *drewniany*, укр. *дерева́ний*. В даному випадку йдеться про генетичну відповідність польського кореня *drzew-* та українського і російського *дерев-* [ЕСУМ 2: 36-37; ЭССЯ 4: 211-213; Brückner 101]. Словник польської мови прикметник *drzewniany* визначає як діалектний [SJPД]. В Алфавітному покажчику наводиться слово *drzewnianny* з подвоєним суфіксом *-n-* [Indeks SGP PAN 1: 120].

Kiczak (Г) ‘сніп, що використовується для підшивки даху та прив’язується колосками назовні’ – пол. *glowacz*, укр. *кичка* [Гр 2: 241]. Як бачимо, говіркове *kiczak* має східнослов’янський етимологічний кореневий відповідник [ЕСУМ 2: 431; ЭССЯ 13: 251; 13: 259-260; Sławski 2: 134-136]. У материкових польських діалектах на позначення даної реалії використовуються слова *kicz*, *kiczak*, *kiczka* та їх споріднені [SGPK 2: 336].

Kuźdego: *f kuźdego* (р. в. одн., ч. р.), *kuźdej* (р. в. одн., ж. р.) (Б) ‘один з усіх, узятий окремо; будь-який з даного ряду; всякий’ – пол. *každy*, укр. *кожний*, *кожен*. Говіркова лексема *kuźdy* корелює з українськими *кожний*, *кожен* [ЕСУМ 2: 493]. Словник польських говорів наводить діалектну лексеми *kuźdy* [SGPK 2: 540, 328].

Bz’ina, *bziny* (р. в. одн.) (З) ‘кущ або деревце з родини жимолостевих із чорними або червоними ягодами’ – пол. *bzowina*, укр. *бузина*. Дане говіркове слово має східнослов’янську етимологічну паралель [ЕСУМ 1: 281]. Словник польських говорів Я.Карловича подає слово *bzina* [SGPK 1: 156]. У говірці С. Зелена зустрічається названий польський діалектизм у двох фонетичних різновидах: *bz’ina*, *bziny* (р. в. одн.).

Chiepta (З) ‘трав’яниста рослина, що не культивується людиною, але росте в посівах культурних рослин, а також на необроблених землях’ – пол. *chwast*, *burzan*, укр. *бур’ян*, укр. діал. *хонта*, *хінта*, *хонта*. Польські діалектні слова *chebd* [Brückner 177-178], *chebda* [SW 1: 274], *chiepta* [SW 1: 275] та *ebda* [SW 1: 670] є генетично співвідносними з укр. *хонта* [ЭССЯ 8: 136-137]. Говіркова лексема *chiepta* є фонетичним варіантом питомого польського діалектизму *chiepta* [SGPK 1: 178].

Krasulia (О) ‘корова у чорні, червоні та білі плями’ – пол. *laciasta krowa*, укр. *ряба коро́ва*. В українській мові існує етимологічний відповідник польської говіркової лексеми *krasula* – укр. *красуля* [ЕСУМ 3: 79; 3: 77; ЭССЯ 12: 105]. Словник польських говорів фіксує іменник *krasula* у наведеному значенні [SGPK 2: 471].

Bebech (Ч) ‘прізвисько людини з великим животом’ – пол. *brzuchacz*, *brzuchal*, укр. *пузань*, *черевань*. Українська діалектна лексема *bebech*, що є етимологічним відповідником польської говіркової лексеми, має значення ‘велике черево’ [ЕСУМ 1: 158]. У Словнику польської мови наявний іменник *bebech* ‘нутрощі, тельбухи’ [SJPД]. Таке ж значення має слово *bebechi* в українській мові. Натомість діалектна лексема *bebech*, зафіксована

у Словнику польських говорів, може мати такі значення: ‘прізвисько людини, що має великий живіт’, ‘великий живіт’, ‘живіт’, ‘товста дитина’ та ‘погана перина’ [SGPK 1: 60].

Darna (Ч) ‘поверхневий шар ґрунту, вкритий травою і трав’янистими рослинами, густо пронизаний їхнім корінням’ – пол. *darń*, укр. *дерен*, рoС. *дёрн*. Етимологічними відповідниками польського слова *darń* є українська лексема *дерен* та кашубська *darna* [ЕСУМ 2: 36-37; ЭССЯ 5: 224-225]. Словник польських говорів теж подає слово *darna* [SGPK 1: 312].

Konopliastyj (Ч) ‘який має колір прядива з конопель’ – пол. *konopiasty*, укр. *конопляний*. Названі прикметники утворені на основі відповідних іменників: пол. *konopie* та укр. *коноплі*, – котрі генетично відповідають один одному [ЕСУМ 2: 553], тому можна вважати говіркову лексеми *konopliastyj* такою, що має східнослов’янський етимологічний відповідник. Поява в польському діалектизмі сполучення **pl’** замість закономірного польського **p’** є виразним доказом впливу української мови. Словник польських говорів подає прикметник *ko/enoplasty* [SGPK 2: 419]. Слід зауважити, що в українській мові існує прикметник *коноплястий*, що має значення ‘веснянкуватий, ластатий’ [СУМ]. Веснянки мають світлий жовтуватий колір, подібний до кольору конопляного прядива. На підставі спільної семантичної ознаки прикметників – ‘колір, як у конопель’ – можна стверджувати, що укр. *коноплястий* корелює із пол. *konopiasty* ‘світлорусявий (про волосся); подібний до конопляного прядива’.

Grochowjanka (О); *grochow(j)anka* (З) ‘горохове стебло з листям; горохова солома’ – пол. *grochovina*, укр. *гороховиння*. Названа лексема має східнослов’янський кореневий етимологічний відповідник [ЕСУМ 1: 572; ЭССЯ 7: 44]. Словник польської мови наводить діалектне слово *grochowianka*, що вживається в наведеному значенні [SJPD]. Словник польських говорів також подає іменник *grochowianka* [SGPK 2: 125-126].

Koniuszyna (Г; О; З; Ч) ‘багаторічна трав’яниста бобова кормова рослина, що має трійчасті листки й квітки кулястої форми’ – пол. *koniszyna*, укр. *конюшина*. Відповідниками наведених польських слів є укр. *конюшина* та укр. діал. *коничина* [ЕСУМ 2: 562-563; ЭССЯ 10: 183]. У Словнику польських говорів зафіксований іменник *koniuszyna* із зауваженням щодо його функціонування в північному варіанті польського периферійного діалекту [SGPK 2: 416-417, 418].

Kantora (З); *kantore* (зн. в. одн.) (О) ‘адміністративно-канцелярський відділ підприємства, закладу, установи чи окрема установа з господарськими, фінансовими й т. ін. функціями’ – пол. *biuro*, *kantor*; укр. *контора*, рoС. *контора*. Загальнопольський іменник *kantor* відповідає діалектизму *kantora*, який, за даними Словника Я.Карловича, вживається в північному варіанті польського периферійного діалекту [SGPK 2: 303]. Йдеться про периферійний діалектизм, що виник під східнослов’янським впливом (граматична форма жіночого роду). У ряді випадків не можна провести різниці між запозиченням, яке мало місце у ході контактів із

російською / українською мовами, з одного боку, і результатом аналогічних контактів, які відбувалися в ширшому масштабі.

3. Говіркові елементи, які мають східнослов'янські етимологічні паралелі та відповідники в інших польських діалектах, а в загальнонаціональній мові їх відповідники є архаїзмами:

Bujowisko (Г) ‘розчищене місце, спеціально підготовлений майданчик надворі або в приміщенні для молотьби, очищення і просушування зерна’ – пол. *klepisko*, укр. *тік*, рос. *ток*. Дана польська говіркова лексема має формальний етимологічний відповідник в українській мові – *бойовисько* ‘битва; поле бою’ [ЕСУМ 1: 186-187]. Польський архаїзм *bojowisko* ‘місце молотьби, тік’ [SP XVI 2: 310] до сьогодні функціонує в польських діалектах, що засвідчують Словник польської мови, де слово *bojowisko* у значенні ‘тік’ наводиться із приміткою *регіональне* [SJPD], та Словник польських говорів [SGPK 1: 101]. У південному ж варіанті польського периферійного діалекту аналізований діалектний архаїзм був зафіксований у фонетичній формі *bujowisko*, де ненаголошені голосні *o* часто вимовляються звужено, як *u*.

Głowatki (н. в. мн.) (Г) ‘насінневі коноплі’ – пол. *głowacz*, укр. *насінневі коноплі*. Польській лексемі *głowacz* у генетичному плані відповідає українська діалектна лексема *головачі* ‘коноплі звичайні (жіночі)’ [ЕСУМ 1: 552]. Ще в XVI ст. у польській мові вживалися назви *głowatka* і *ploskonka* [SP XVI 7: 423]. У цьому ж значенні зберігся іменник *głowatka* в материкових польських діалектах [SGPK 2: 89]. В аналізованій говірковій лексемі ненаголошений голосний *o* підлягає звуженню до *u*.

Kazup, kazuby (н. в. мн.) (Г) ‘ручний кошик із лубу або лози’ – пол. *koszyk, kozub*, укр. *козуб*. Українське слово *козуб* та польське *kozub* є етимологічними відповідниками [ЕСУМ 2: 502; Brückner 263; ЭССЯ 9: 173-174]. У Варшавському словнику, крім форми *kozub* [SW 2: 515], наводяться також її фонетичні різновиди *kazub, każub, kożub* [SW 2: 308, 310], *kazub* [Sł. społ. 3: 257]. В.Дорошевський зазначив, що іменник *kazub* ‘різновид кошика з кори дерева для збирання лісових ягід’, є давнім, тепер регіональним словом [SJPD]. Наводять його у такому ж значенні Словник польської мови XVI ст.: *kazub* [SP XVI 10: 205] (cf. *kozub* [SP XVI 11: 98]) та Словник польських говорів [SGPK 2: 328].

Duże (ładny), dużo (mało) (Б); *duże* (О), *dużo (bahato)* (О) ‘значною мірою, дуже’ – пол. *bardzo* та укр. *дуже*. В українській мові функціонують етимологічні відповідники аналізованих лексем: літературна *дуже* та діалектна *дужо* [ЕСУМ 2: 142; ЭССЯ 5: 100, 150, 166-167]. У XVI ст. в польській мові функціонувало два прислівники зі значенням ‘значною мірою, дуже’ – *duże, dużo* [SP XVI 6: 214]. В питомих польських діалектах збереглися як форма *duże*, так і *dużo* [SGPK 1: 398]. У південному варіанті польського периферійного діалекту нами також були зафіксовані обидві форми.

Dżewiane (н. в. одн., С. р.) (Б); *dżewiane* (н. в. одн., С. р.) (З); *dżewianyj*

(О); *dzew'jana* (н. в. одн., ж. р.) (Ч) ‘зроблений з дерева’ – пол. *drewniany*, укр. *дерева́ний* (див. вище *dzewniane* (Г)). Даний прикметник має східнослов'янську етимологічну паралель [ЕСУМ 2: 36-37; ЭССЯ 4: 211-213]. Прикметник *drzewiany* у Словнику сучасної польської мови визначається як давній [SJPD]. Ця ж лексема фіксується у Словнику польської мови XVI ст. [SP XVI 6: 97-98], а у Словнику польських говорів є прикметники *drzewiany* та *drewniany* [SGPK 1: 382].

Kożenie(З); *kożenie* (О) збірн. ‘частина рослини, що міститься в землі’ – пол. *korzeń*, укр. *коріння*. Польське говіркове слово *kożenie* має східнослов'янські відповідники: укр. *корінь*, роС. *корень* [ЕСУМ 3: 24-25; ЭССЯ 11: 66]. Словник польської мови XVI ст. [SP XVI 10: 664] та Варшавський словник [SW 2: 484] засвідчують існування старопольської лексеми *korzenie*. Словник польської мови кваліфікує збірний іменник *korzenie* як давнішу форму [SJPD]. Наявний він також у Словнику польських говорів [SGPK 2: 437].

Każden (З) ‘один з усіх, взятий окремо; будь-який з даного ряду; всякий’ – пол. *każdy*, укр. *кожний*, *кожен*, роС. *каждый* (див. вище *każdego* (Б)). Українська лексема *кожен* становить етимологічну паралель польського слова *każdy* [ЕСУМ 2: 493; ЭССЯ 9: 175-177]. Словник польської мови В.Дорошевського подає займенник *każden* як застарілу, сьогодні діалектну форму займенника *każdy* [SJPD]. За свідченням Словника польських говорів, лексема *każden* уживається в польських діалектах також на території Литви [SGPK 2: 328-329]. Відповідником цієї говіркової одиниці є українське діалектне *каждий* [ЕСУМ 2: 493].

Kszysidłem (ор. в. одн.), *kszyśidhu* (д. в. одн.) (З) ‘залізне або сталеве знаряддя для викрешування вогню з кременю’ – пол. *krzesiwo*, укр. *кресало*. Польські та українські слова являють собою генетичні відповідники [ЕСУМ 3: 85-86; ЭССЯ 12: 126]. Словник польської мови фіксує давній іменник *krzesidło*, наводячи цитати за Віленським словником [SJPD], той самий субстантив наводить і Словник польських говорів [SGPK 2: 494].

Kondziolka (Ч) ‘прядиво або вовна, намотані на кужівку’ – пол. *kądział*, укр. *куділь*, роС. *кудель*. Говірковому слову семантично відповідає український генетичний корелят *куделя*, *куділь* [ЕСУМ 3: 123]. У Словнику польської мови (ілюстрація за Віленським словником) наведені дві діалектні здрібнілі форми *kądziałka* та *kądziolka* [SJPD], друга з яких є повним відповідником наведеного регіоналізму. Ця ж лексема фіксується у Словнику польської мови XVI ст. і розглядається як зменшувально-пестлива форма від *kądział* [SP XVI 10: 230]. Слово *kądziolka* реєструє Словник польських говорів [SGPK 2: 329-330].

На підставі аналізу даного фрагменту лексики польських острівних говірок сіл Буртин, Гречани, Зелена, Олешківці та Червоні Хатки в Україні, можна стверджувати, що важливим фактором, який впливає на збереження лексичних діалектизмів є існування їх етимологічних відповідників (як повних, так і частково подібних) у мовах, з котрими обстежувані польські

говірки перебувають у контакті (причому контакт острівних польських говірок з українською літературною та діалектною, а також російською мовою є перманентним).

1. Гр – Грінченко Б.Словарь української мови.-Київ, 1996-1997. – Т. I-IV.
2. ЕСУМ – Етимологічний словник української мови. – Київ, 1982-1989. – Т. I-III.
3. Непоп Л. Лексика польських говорів в Україні як предмет діалектологічного вивчення // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур (пам'яті акад. Л.А.Булаховського). – Київ, 2000, С. 189-198.
4. СУМ – Словник української мови. – Київ, 1970-1980. – Т. 1-11.
5. Фасмер – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. – Москва, 1964-1973. – Т. I-IV.
6. ЭССЯ – Этимологический словарь славянских языков. Пра斯拉вянский лексический фонд, под ред. О.Н. Трубачева. – Москва, 1974-1988. – Вып. I-XV.
7. Bańkowski – Bańkowski A. Słownik etymologiczny języka polskiego.-Warszawa, 2000. – Т. I-II.
8. Brückner – Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. – Kraków, 1927.
9. Indeks SGP PAN – Indeks alfabetyczny wyrazów z kartoteki „Słownika gwar polskich”, pod red. Jerzego Reichana. – Kraków, 1999. – Т. I-II.
10. Nепop L. Problematyka badań nad słownictwem polskich gwar na Ukrainie // Studia nad polszczyzną kresową, t. X. – Warszawa, 2001, s. 257-276
11. SGPK – Karłowicz J. Słownik gwar polskich. – Kraków, 1900-1911. – Т. I-VI.
12. SGP PAN – Słownik gwar polskich, opracowany przez Pracownię Dialektologii Polskiej Instytutu Języka Polskiego PAN w Krakowie pod kierunkiem Jerzego Reichana. – Wrocław, Kraków, 1979-1998. – Т. I-V.
13. SJPD – Słownik języka polskiego, pod red. W. Doroszewskiego. – Warszawa, 1958-1969. – Т. I-XI.
14. Sławski – Sławski F. Słownik etymologiczny języka polskiego. – Kraków, 1952-1978. – Т. I-V.
15. SP – Słownik prasłowiański. Opracowany przez zespół Zakładu słowianoznawstwa PAN pod redakcją F.Sławskiego. – Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, 1974-1979. – Т. I-III.
16. SW – Słownik języka polskiego, pod red. J.Karłowicza, A.Kryńskiego, W.Niedźwiedzkiego. – Warszawa, 1908-1927. – Т. I-VIII.
17. SP XVI – Słownik polszczyzny XVI wieku, pod red. M. R. Mayenowej. – Wrocław, Warszawa, Kraków, 1966 i in. – Т. I-XXVII.